

Д-р Володимир Залозецький

ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЯ І КОНСЕРВАТИВНА ІДЕЯ

Ренесанс та реформація підірвали в основах одноцільність світовідчуження окцидентальної людини, що було оперте на про-
явах духа християнського середньовіччя.

Це заломання середньовічної культури потягнуло за собою катастрофальні наслідки, що грозять в теперішніх часах повним занепадом того, що колись гордо називали окцидентальною культурою. Знищення станово-корпоративного устрою, себто найвищого витвору універсального консервативного світопонимання християнського середньовіччя, що довершилось частинно в французькій революції, а частинно по упадку монархічних устроїв по світовій війні — та духовий хаос, що повстав через еманципацію людської думки з-під дисциплінуючої сили християнської релігії в ріжних світських філософічних системах, як раціоналізм, лібералізм, матеріалізм — це страшний білянс розвою європейського людства на схилку тих нещасних століть.

І коли серед тих матеріяльних та духових звалищ і ру-
мовищ пробуджується тут і там свідомість цього розпучливого стану, то виринають одночасно два основні питання напрями безнадійних відносин: виринає питання творчої та регенеруючої ролі консерватизму та християнської релігії і їх взаємовідносин між собою.

Розкладові духові течії головно XVIII і XIX століття намагалися основно здискредитувати значіння цих двох могутніх чинників в життю народів так, що треба сьгодні наново усвідомити собі їх суть та значіння, щоб зрозуміти їх ролю в минулому і усвідомити собі на основі тієї ролі їх значіння як для поправи і реформ теперішніх відносин, так і для майбутнього розвою європейських народів загально, а нашого зокрема. Щойно така основна застанова зможе дати нам повну картину ролі тих двох чинників і може показати нам засоби, що ними можна б перевести ці основні реформи, без яких може справді здійснитися пророчня німецького вченого Шпенглера про „упадок окциденту“.

Без сумніву з природних потреб родиться в людині релігія та консервативна думка. З потреби запевнити собі поміч надприродних сил в тяжкій боротьбі за індивідуальне чи колективне існування міцніє релігія, з природної потреби зберегти і передати грядучим поколінням надбані матеріяльні та духові здобутки родиться консервативний інстинкт та його усвідомлююча консервативна думка...

Тому що ті природні потреби людини і громадянств в останніх часах майже цілком заниділи, а окцидентальна людина страшила відчуження тих елементарних в суті речі ірраціональних потреб — виринає конечність розбудити ті приспані інстинкти

наново й усідомити собі значіння цих двох потуг при народинах, в життю, упадку та переродженню народів.

Хочемо тут вказати на основний факт, що ті дві елементарні сили виступають разом і що на їх співдіяння опертий єдино здоровий підклад розвитку громадянств передовсім білої раси.

І хоч консервативна ідея ніколи не переходила такого доктринального оформлення, як нпр. католицька думка, то все ж таки можна окреслити більш-менш її діяння за наступними найважливішими прикметами, що очевидячки відповідно до обставин, часу і нації, серед якої виступають, прибирають різні вигляди.

Йде нам про консервативну громадську думку в класичнім значінні того слова, т. зн. як творчого чинника в громадськім життю. Вона виступає тоді в повному вигляді, коли сповняє ось такі конечні завдання в громадськім житті:

1. Творчо-зберігальні, як сама назва на це вказує.

Але творчо зберігати щось це не значить петрифікувати, або умертвлювати. Навпаки, творчо зберігати значить все це, що в минулім громадськім життю показалося сильне та здорове, зберігати, а все, що не виправдало себе, усувати. Зберігати значить далі — надбання минулого в теперішності дальшим життєвим досвідом збагачувати та досконалити і майбутнім поколінням для дальшого творчого досконаления передати. Така зберігальна думка творить поміст між минулим, теперішнім та прийдешнім, з тим, що точкою виходу є минула творчість, а ціллю творче досконаления в теперішності і його заповіт на будуче.

Отже консервативно-зберігальна думка не зводиться ані до абсолютного поступу (так як нпр. новочасний лібералізм), ані до абсолютної реакції, як нпр. різні абсолютистичні ідеї праві чи ліві включно до більшовизму — а консервативно-зберігальна думка посередничить, осцилює між обома, перебирає все це, що творче, з обох, т. зн. ані не нищить здорового поступу, ані не усуває те, що добре в статисти громадського життя. Отже консервативна думка рівноважить динамічні та статичні потуги в громадськім житті.

2. Консервативно-зберігальна думка — це чинник обмежуючий, а не гальмуючий розвій громадського життя. Впливає це із вище сказаного. Гальмують громадське життя лібералізм та різні праві і ліві реакції (абсолютизм). Лібералізм через те, що абсолютний поступ зводить до абсурду, реакції через те, що абсолютно гальмують всякий поступ.

Творчий консерватизм не гальмує, а обмежує. Обмежує абсолютний поступ так, щоб цей не перемінився в кривавий біг Амока людини і обмежує вроджений в людині квіетизм так, щоб з нього не повстав абсолютний застій.

3. Творчий консерватизм є завжди дуалістичний. Спирається він на глибокім розмежуванні духа і матерії, як у філософічнім, так і в громадськім значінні. В світоглядно-філософічнім значінні творчий консерватизм не є ані крайно ідеалістичною, ані крайно матеріалістичною доктриною. Тим він різниться від таких

крайних філософічних доктрин, як ідеалістичний романтизм, гегеліанізм, або крайно матеріалістичний марксизм. Творча консервативна думка чітко відрізняється всеодно чи від ідеалістичного чи матеріалістичного монізму — вона дуалістична, вона виходить із заложення, що і дух, і матерія, і їх взаємовідносини є основними агенсами цілого розвою людства. В громадським життю проявляється цей дуалізм у гострім і яснім розмежуванні світської і духовної влади. Консервативна думка відкидає получення цих влад в одних руках, як це бачимо в різних формах абсолютистичних устроїв правління, (нпр. влада цезаря і понтифекса в одних руках в античній римській добі, наполеонізм, йосифінізм в новіших часах, теперішній комунізм, де зуніфіковано світську владу й ідеологію, або націонал-соціалізм, де концентрується в одній особі влада і націонал-соціалістична доктрина). Творчий консерватизм відкидає так само поневолення однієї влади другою і обстоює повну автономію і незалежність сфери діяння влади світської та духовної.

4. Консервативна думка прямує до органічної сполуки людських колективів у станових корпораціях. Вона відкидає ліберальну та матеріалістичну доктрину геометричного значіння числа і механічного укладу громадських сил, не відкидає натомість природного принципу нерівності, що панує між людьми. В намаганню досконалити людську природу будує вона громадський лад на становій єрархії, т. зн. на станових елітах, але водночас дає найбільші шанси розвою природних заложень та талантів людини через можливість підійматися органічно догори. Вона намагається усувати все, що сперте на антагонізмі та боротьбі кляс, на заостренні різниць між нижчими і вищими, багатішими і біднішими громадськими верствами і хоче надати неминучій в природі боротьбі якісь вищі форми змагання, що в них рішає боротьба, обмежена якимись правилами (*fair play* у англійців) і де перемагає найліпший та найшляхетніший громадський тип, або на кожний випадок має змогу і шанси перемогти такий тип, в протилежності до демоліберальної боротьби, де рішає звичайно тип найгірший, себто той, що в засобах не перебирає, або в системах комуністичних, де рішає брутальний п'ястук і сила. Демоліберальному індивідуалізму та принижованню авторитетів — або механічному наставлюванні авторитетів з гори як в комуністичній системі, вона протиставить пошану до авторитетів, оперту на визнанні людської гідности та на принципі, що чим вище хто стоїть в громадській єрархії, то тим тяжчі обовязки тяжать на нім, — т. зн. що прогресивно з правами ростуть і обовязки.

Отже консервативна думка не оперта ані на антагонізмі індивідуальнім, ані колективнім, що з нього живуть інші громадсько-політичні ідеології, ані на розярненні пристрастей соціяльних чи національних, а на зусиллях згармонізувати, примирити, зіграти те, що людей ділить, і двигнути те все, що без уваги на нерівності людей обєднює...

Ця тенденція в імені творчого принципу любови усмирювати людські антагонізми, людські пристрасті, належить до головних регулятивних засад творчого консерватизму.

5. Пята засада творчого консерватизму це універсалізм. Творчий консерватизм — це не відокремлене громадсько-політичне явище; його значіння сягає далеко поза границі однієї держави, одного громадянства, однієї нації. Тому творчий консерватизм — це завжди явище всевітнє, а ніколи вузько-льокальне. Проблеми консервативного устрою громадянств рішаються всюди в загально-світовому масштабі і регулюють не тільки внутрішньо-політичні, але в тій самій мірі міждержавні, міжгромадські і міжнаціональні відносини. Універсальний спосіб думання всіх консерватистів світу (або звужім це поняття до європейського континенту) — дає щойно гварантію, що будуть устійнені і утривалені не тільки внутрішні, але й міжнародні відносини. Бо і тут творчий консерватизм стоїть на становищі такого самого поладнання зовнішньо-політичних відносин, як і внутрішніх. Fair play — рішає не тільки у взаємовідносинах між громадянами і колективами внутрі держави, але і назовні в міждержавних відносинах. І тут змагання і війни — неминучі, але тим неминучим війнам і змаганням народів надати найшляхетніші форми, перемінити їх — як це французи називають, в „charge d'honneur“ в двобій за вищі шляхетніші форми боротьби, сперті на якихось загальнообов'язуючих правилах — це одне з універсальних завдань творчого консерватизму в ділянці міжнародних зв'язків. Ці форми тепер цілком затратилися, а на їх місце вступила засада, що кожний засіб боротьби дозволений, якщо він тільки може цілковито знищити противника. Але не треба перемішувати поняття універсальний з інтернаціональним. Універсалізм творчого консерватизму спертій завсіди на творчій принципі любови до рідної землі, що є вихідною точкою кожної творчо-консервативної думки — тоді коли інтернаціоналізм точкою виходу уважає в першій черзі якісь інтернаціональні інтереси і для них дозволяє експлуатувати до сходу рідний край, як це тепер бачимо нпр. в комунізмі, або інтернаціональним капіталізмі.

6. Творчий консерватизм спирається на засаді почуття законности, а не тільки формальної правовости. То значить, права для нього є впливом глибокого відчуження законного діяння одиниці, колективу, громадянства та держави. Відчуження законности впливає з божих та природних глибоко відчужених етичних засад, що є основою кожного консервативного устрою. Та законність регулює права одиниці у відношенні до інших одиниць, права одиниці у відношенні до станів-корпорацій та до держави. З того відчуження законности впливає консервативне відношення до свободи одиниці, що загарантована, але водночас обмежена вимогою загальних обов'язків супроти громадянства та держави. Те відчуження законности в консервативнім устрою так глибоко закорінене, що навіть там, де нема писаної конституції, регулює вона відносини між громадянством і владою. Це органічне від-

чування громадянської етики і законности, що з неї випливає, відрізняє консервативний устрій від формально-правового демоліберального, або механічного накинення законів згорі в комуністичних чи інших абсолютних державних устроях, де рішає не внутрішнє почуття етики і з неї випливаючої законности, а одиноким страхом перед законом і перед карою за переступлення законів.

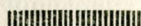
В тих загальних рисах коротенько накреслили ми головні засади творчого консерватизму.

Коли порівняємо їх з теперішніми панівними системами — то виглядають вони наче якась далека... утопія! Жаден із панівних устроїв, отже демолібералізм, що розкладається, ані реакції зліва, що втискаються на його місце, як комунізм, ані реакції зправа, як націонал-соціалізм і йому подібні явища, не є устроями побудованими на засадах творчого консерватизму. Ми могли б хіба тільки відмітити, що деякі з тих новітніх рухів приготують почву під перемогу творчого консерватизму. Але водночас бистрий обсерватор спостереже факт, що страшного накопичення щораз то більших антагонізмів не може розв'язати ані демоліберальний розклад громадського життя, ані не може тому розкладові надати тривалих форм реакція зліва і права, тому, що вона силою і терором згорі цей розклад в найліпшій випадку стримує, але нових органічних підвалин, нового життя розбитим громадянствам дати не всилі.

„Революція це догниття старого режиму. Ані із гниття, ані з того, що цей процес завершує, не може прийти рятунок, а тільки з повстання нового життя“*. А це нове життя створює незвичайно пригожий ґрунт для приходу нових і цілком супротивних старим ідей — ідей, які ми називаємо творчим консерватизмом. Не з революції і не з їх антиподів ріжного роду бонапартизмів народиться це нове життя — а з нових творчих життєвих сил народів, що будуть стояти поза демонізмом ненависти і дикого самовинищування в двобою революцій і реакцій. Бо з агонії тих двох потуг, що ось у смертельних обіймах скочуються в глуху темряву ночі, родяться вже сьогодні перші проблески зарання нового, іншого та вищого життя.

І впарі з тим виринає в тій універсальній духовій гігантомахії нове, але водночас і вічне питання відношення християнської релігії до творчого консерватизму.

(Продовження буде).

* N. Berdjajew: Das Neue Mittelalter, стр. 68.